

दिसताच पुष्प कोठे  
कळताच गंध त्याचा,  
लागे तुला तो छंद  
मधु गोड सेवण्याचा ॥१॥

गुंजारव घाली तेथे  
भूलविण्यास कुसूमाला,  
जणू काढी गारुडी सूर  
भूलविण्यास नागिणीला ॥२॥

जमताच मैत्री थोडी  
जाशी हळूच जवळी,  
आपुल्या मुक्त मनाने  
सूमनास चुंबी कवळी ॥३॥

सरताच त्यातील मधू  
जाशी उडोनी दूर,  
फिरकोनी पुन्हा न येशी  
न धरीशी पुन्हा तो सूर ॥४॥

नाही देत दोष तुजला  
जगरुढी अशीच आहे,  
जो वरी धन मानवाते  
तो वरी मान त्यास आहे ॥५॥

**कवि-मनोहर बजाज**

६६, वेडूगोवींदनगर, नंदूरबार, जि. नंदूरबार

मी तुला फूल दिलंय, कळी का रे तोडतोस ?  
मी तुला फळ दिलंय, बीज का रे तुडवतोस ?  
मी तुला जीवन दिलंय, जीव का रे घेतोस ?  
मी तुला हसू दिलंय, आसू का रे ढाळतोस ?  
रात्री पाठी दिवस दिलाय, डोळे का रे झांकतोस ?  
वंशवेलीचं वरदान दिलंय, गर्भालाच का रे खुडतोस ?  
सुख, दुःख एकाच नाण्याच्या दोन बाजू, डोळे का रे मिटतोस ?  
तुझे आहे तुजपाशी, उगाच का रे रडतोस ?

(वसंतागमनाची नांदी पुकारणाऱ्या कोकिळेला पाहून)

ऐकून तुझी मधुर तान,  
धावलो बाहेर विसरून भान  
पण तू कुठली सांपडायला,  
वेळ का लागतो तुला लपायला  
अगं, रंगामुळे का तू लाजलीस ?  
बघ, पण तू उगीचचं बावरलीस  
पर्वा नाही मला तुझ्या रंगा-रूपाची,  
ओढआहे ती तुझ्या सुस्वर तानेची.

**सुरेश शंकर रानडे**

सेवानिवृत्त केंद्रिय कर्मचारी संघ, प्राधिकरण, निगडी, पुणे-४४.



**डि. एन. भोंजाळ**  
सेक्रेटरी

अहमदनगर ब्रँचची स्थापना खरे तर १९५० सालीच झाली. सुरुवातीस श्री. बीडकर निवृत्त पोस्ट मास्तर, अहमदनगर यांनी सचीव म्हणून धुरा सांभाळली. त्यांना तसा नगरच्या पेन्शनरांकडून फारसा उत्साहवर्धक प्रतिसाद मिळाला नाही. पेन्शनर्स वार्षिक सभासद होत असत. परंतु आजीव सभासद फारसे झाले नाहीत. त्यांच्या मृत्युनंतर श्री. वामन सदाशिव अवचट ह्यांनी १९४५ ते १९६२ पर्यंत काम पाहिले. नंतर १९९० पर्यंत नगर ब्रँचचे काम जवळजवळ थंडच होते.

मात्र १९९० मध्ये श्री. डी. एन. भोंजाळ ह्यांनी (निवृत्त टेलिफोन सुपरवायजर) ब्रँच जोमाने सुरु केली. त्यांनी नगर जिल्हा मेळावा घेतला. त्या मेळाव्यात कै. वेरुणकर व श्री. कार्लेकर यांचे मार्गदर्शन लाभले. त्यांनी पेन्शनरांचे प्रॉब्लेम स्थानिक व डिव्हिजन लेवल वर सोडविण्याचा प्रयत्न केला.

मात्र त्यांना कोणाचीच साथ लाभली नाही. सुरुवातीपासून ते एकटेच ब्रँच सेक्रेटरी म्हणून कार्य करीत आहेत.

मित्रहो,

एम.टी.एन.एल. पेन्शनर वेलफेअर असोशिएशनला आता १७ डिसेंबर २००८ रोजी तीन वर्षे पूर्ण होत आहेत. कार्यकारिणी, कार्यकर्ते व सभासद यांच्या बहुमोल सहकार्याने असोशिएशनची सभासद संख्या २५० पर्यंत नेण्यात आम्हाला यश आले आहे.

या वर्षातील कामकाजाचा आढावा घेतांना आम्ही अनेक प्रश्न नजरेसमोर ठेऊन ते सोडविण्याचा जो पध्दतशीर प्रयत्न केला तो सर्वांच्या लक्षात येईल. विशेष म्हणजे आपण मुंबई हायकोर्टात पेन्शन व इतर अनेक समस्यांवर केलेली केस नं. २३४७/०६ पुढच्या टप्प्यावर गेली असून कोर्टाने ती अॅडमिट करून घेतली आहे.

आता बीसीआर प्रमोशनची ऑर्डर प्राप्त झाली असून एक नोशनल इन्क्रिमेंट देण्यात येत आहे. २००० ते २००४ या कालावधीमधील एसडीई/डीई तसेच सिनिअर टीओए(पी) हे या इन्क्रिमेंटचे लाभार्थी आहेत. मेडिकल सुविधेसाठी नवीन योजना लवकरच कार्यवाहित येणार आहे.

सेंट्रल गव्हर्नमेंट कर्मचाऱ्यांसाठी नुकताच सहाय्या वेतन आयोगाचा रिपोर्ट आलेला आहे. यात कर्मचाऱ्यांना तसेच पेन्शनरांना चांगलाच लाभ झालेला आहे. १ जाने. २००६ पासून सुधारित वेतनश्रेणी लागू होत असून मूळ पेंशनच्या २.२६ पट इतकी नवीन पेंशन मिळणार आहे. एमटीएनएलच्या पेन्शनरांनाही लाभ होणार असून त्यासाठी आम्ही आता राव कमिटी चा अहवाल लवकरात लवकर येण्याची अपेक्षा करीत आहोत.

यापूर्वी पेन्शनरांची पेन्शनच बंद करण्याची कुटिल निती विचाराधीन होती. पेन्शनरांच्या मनात उगाच भीती निर्माण करण्यात येत होती. परंतु आता सहाय्या वेतन आयोगाने या भितीला चांगलीच चपराक दिली आहे. उलटपक्षी वय वर्षे ८० नंतरच्या पेन्शनरांना पेन्शनमध्ये २० टक्के व पुढे पुढे आणखी जास्त अशी भरीव वाढदिली आहे. वेतन आयोगाला झालेल्या या सदबुद्धीबद्दल आम्ही धन्यवाद देत आहोत. सहाय्या वेतन आयोगाचे प्रतिबिंब आपल्या राव कमिटी अहवालात उठेल यात शंका नाही. थोडी प्रतिकषा करू या.....

पेन्शनरांच्या हितासाठी आम्ही सतर्क व सक्रीय होतो. या संदर्भात वन मेमोरेंडम स्टिअरिंग कमिटी बनविण्यात आली होती. पेन्शन बंद होऊ नये म्हणून पार्लमेंटसमोर जंगी निषेधमोर्चा नेण्यात आला. त्यात आपल्या असोशिएशननेही सिंहाचा वाटा उचलला होता. या वन मेमोरेंडम स्टिअरिंग कमिटीत सर्व असोशिएशन सहभागी झाल्या होत्या. आपल्या असोशिएशनचे अध्यक्ष श्री. एस. व्ही. इंगळे साहेब हे या धडककृतीच्या चर्चेत सहभागी झाले होते. त्यांची सक्रीयता सफल झाली म्हणावी लागेल.

पेन्शन व तत्सम प्रश्नाविषयी आम्ही सि.एम.डी., न्यू दिल्ली यांची १८ जुलै २००८ रोजी दिल्ली येथे भेट घेऊन चर्चा केली होती. या प्रश्नात लक्ष घालण्याचे त्यांनी त्यावेळी आश्वासन दिले होते. आम्ही एमटीएनएल मुंबईच्या ईडीची भेट घेऊन त्यांच्याशीही या संदर्भात दिनांक ६ ऑगस्ट २००८ रोजी चर्चा केली होती.

आमचे जे अनेक प्रश्न होते त्यातील काही प्रश्न सुटले आहेत. जीवन प्रमाणपत्र वर्षातून एकदाच म्हणजेच नोव्हेंबर मध्ये देण्याचे मान्य झाले आहे. पेन्शन मिळाल्याची पावती देण्याची गरज नाही. नवीन मेडिकल स्किमही लवकरच येणार आहे. जे टेलिफोन बिलात फ्री कॉल देण्यात येतात ते वाढवून घेण्यासाठी आमचा प्रयत्न चालू आहे. परेल कॉम्प्लेक्समध्ये आपल्या असोशिएशनला कार्यालयासाठी जागा हवी म्हणूनही आम्ही प्रयत्नशिल आहोत. अर्थात हे सर्व प्रश्न मार्गी लागण्यासाठी आपणा सर्वांचे पाठबळ मिळणे जरूरीचे आहे.

असोशिएशनचे अध्यक्ष श्री. एस. व्ही. इंगळेसाहेब (पुणे), मुंबईचे अध्यक्ष श्री. एन.वाय. लोखंडे यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य आम्हाला नेहमी मिळत असते. श्री. बाळ बागवे, श्री. जी. के. कुलकर्णी हे पत्रव्यवहारासाठी सहकार्य देत असतात. खजिनदार एस. के. रॉय यांचेही चांगले सहकार्य लाभत असते. श्रीमती एस.आर.कांबळी, श्री. द. गो पंडित, श्री. जी. आर. कुरतरकर, वाय. के. वज्रमकर, डी. बी. नार्वेकर हेही संघटनेसाठी नेहमी सक्रीय असतात. परेल टेलिकॉम कॉम्प्लेक्समध्ये सभा घेण्यासाठी डीई बिल्डींग पवारसाहेब व स्पोर्ट सेक्रेटरी श्री. हेलागांवकर साहेब यांनीही सहकार्याचा हात नेहमीच पुढे केलेला आहे. या सर्वांना आमचे धन्यवाद आहेत. सीएचक्यू तर्फे श्री. एच.एम.म्हात्रे उर्फ आप्पा, श्री. मराठे, एस.के.जोशी, माधव देशपांडे व अनेक नेतेमंडळी, कार्यकर्ते आमच्या पाठीशी उभे आहेत. लेबर लिडर कॉ दामलेसाहेब तसेच ऑल इंडिया एन.एफ.टी.ई. चे भिष्मपितामह ओ.पी.गुप्तासाहेब, सेक्रेटरी जनरल कॉ. माधव विचारेसाहेब या सर्वांचे मार्गदर्शन आम्हाला मोलाचे ठरले आहे.

आज काँ. माधव विचारे आपल्यात नाही ही खंत मनाला जाणवते आहे. १२ जून २००८ रोजी श्रीनगर येथे पहाटे त्यांचे अचानक झालेले निधन आपणा सर्वांना धक्का व दुःख देऊन गेलेले आहे. १३ जूनला अंधेरी येथून त्यांची महायात्रा निघाली. भारताच्या कानाकोपऱ्यातून लोक आले होते. असंख्य युनियन लिडर, कार्यकर्ते, चाहते आदी प्रचंड समुदाय अंत्ययात्रेत सामील झाला होता. माधव विचारे, अमर रहे चा नारा आसमंत भेदून टाकीत होता.

गुप्तासाहेब हे विचारेसाहेब ज्या पेन्शनकेससाठी कटिबद्ध होते ती पेन्शनकेस आता अॅडमिट झाल्यामुळे तीन चार तारखाताच निकाल देणार आहे. हा निकाल असोशिएशनच्याच बाजूचाच असेल यात शंका नाही. मुंबई हायकोर्टात ही केस आपल्या सक्षम वकील मॅडम गायत्रीसिंग या लढवित आहेत. पेन्शन सरकारी नियमानुसार म्हणजे प्रेसिडेंट कन्सालिडेटेड फंडातूनच मिळाली पाहिजे अशी आपली मागणी आहे.

मित्रहो, कोणतीही असाध्य गोष्ट साध्य करायची असेल तर एकजूट फार महत्वाची असते हे निर्विवाद ! आपण सर्व जण पेन्शनर म्हणजे खूप खूप पावसाळे पाहिलेले, अनुभवी असे बुजुर्ग आसामी ! संघटना म्हणजे एकीचे बळ हे सर्वश्रुत व सर्वमान्य आहे. एकजूट करून संघटनेचे बळ टिकवून लढा दिला पाहिजे हे आपणासारख्या मंडळींना सांगणे नलगे ! पण १९९७ पासून एमटीएनएल आस्थापनेतून ६००० कर्मचारी सेवानिवृत्त झाले असतांना आपण फक्त २५० सभासद संख्येपर्यंतच मजल मारू शकलो हे एक वैषम्यच नाही काय ? हे चित्र समाधानकारक अजिबात नाही. आपण अंतर्मुख व्हायला हवे, विचार, चिंतन केले पाहिजे. संघटना वाढली तर समस्या सुटू शकतात म्हणून आपण सभासद संख्या वाढविण्याकडे लक्ष दिले पाहिजे. या संदर्भात आपण सहकार्य करावे अशी मी आपणाला विनंती करतो.

सर्व युनियन जर एकत्र आल्या तर बीएसएनएल व एमटीएनएल कर्मचाऱ्यांना फायदेशीर ठरेल व जनतेलाही चांगली सेवा मिळेल असे विचार ऑक्टोबर २००६ मध्ये कलकत्याला झालेल्या युनियनच्या सभासत्रात उमटले होते. दोन वर्षांपूर्वीच्या या प्रसंगाची आज आठवण होत आहे. कारण एमटीएनएल व बीएसएनएल यांच्या विलिनीकरणाची मागणी जोर धरत आहे. जर हे विलिनीकरण झाले तर दुधात साखरच पडेल (जर बीएसएनएल मध्ये आयटीयआय विलीन होऊ पाहते तर एमटीएनएल का विलीन होऊ नये ? या प्रश्नाला विलिनीकरण हेच समर्पक उत्तर आहे.)

आपल्या एका बुलेटिनमध्ये एक निवृत्त महिला कर्मचारी श्रीमती सुलभा नंद यांनी आपले निवृत्तीसंबंधीचे प्रेरणादायक विचार मांडले आहेत. आज सुलभाताई जोमाने समाजसेवेचे काम करीत आहेत. त्या डिग्नीटी फाऊंडेशन व स्वाधार संस्था या समाजसेवी संस्थात सक्रीय कार्यरत असून निवृत्तीनंतर समाजसेवा म्हणजे समाधान अशा सोप्या समीकरणाचा संदेश पेन्शनर बांधवांना अवरजुन देत आहेत. हा लेख पुनः पुन्हा वाचण्यासारखा आहे.

पुनः पुन्हा वाचण्यासारखी एक कविताही आमच्याकडे आली आहे. ही कविता अनंत विचारे (निवृत्त एसडीई, एमटीएनएल) यांनी लिहीली आहे. ही समर्पक कविता आपले महान नेते काँ. माधव विचारे यांच्या जीवनावर आहे.

काँ. माधव विचारे यांच्या दुःखद निधनानंतर परेल कॉम्प्लेक्समध्ये एक श्रद्धांजली आयोजित करण्यात आली. त्यात अनेक कार्यकर्त्यांनी काँ. विचारे यांच्या आठवणी सांगून त्यांच्या नेतृत्वाची प्रशंसा केली. यात सर्वश्री एज. जी. पवार (मी स्वतः), एस.एम.सावंत, डी.के.देशपांडे, एस.के.जोशी, एम.ए.कार्लेकर, अनंत विचारे यांचा सहभाग होता. काँ. विचारे यांचे चुलत बंधू अनंत विचारे यांनीही माधवराव युनियनमध्ये कसे प्रीय होते हे तुम्हा सर्वांना माहित आहे परंतु ते घरात, गावात, समाजातही कसे प्रिय होते हे आपल्या भाषणातून स्पष्ट केले. अनंतरावांनी माधवरावांवर लिहिलेली कविता वाचून आम्ही थक्कच झालो. त्या दिवशी वितरीत केलेल्या बुलेटिनमधिल ती कविता अनेकांनी आस्थेने वाचली. (बुलेटिन नं. १४)

आपल्या असोशिएशनच्या नवीन शाखा ईस्ट- ११ (म्हणजे ठाणा), वेस्ट- १११ (म्हणजे कांदिवली) तसेच एनबी (म्हणजे नवी मुंबई) येथे चांगल्या रीतीने कार्यरत असून अशाच शाखा नॉर्थ व सेंट्रल विभागात सुरू करण्याचा आमचा मानस आहे.

जीआयएस ची तसेच वेलफेअर ची रक्कम निवृत्तांना मिळावी यासाठी आपण आवाज दिला होता. आता जीआयएस ची रक्कम मिळत आहे. मात्र वेलफेअर साठी प्रयत्न चालू आहेत.

आम्ही आमच्या काही बुलेटिनमधून :

- १) १५ वर्षांनंतर पेन्शन रिस्टोअर करण्यासाठी लागणाऱ्या फॉर्मचा नमुना.
- २) टेलीफोन बिलासंबंधी पॅरेंट युनिटला सादर करणाऱ्या फॉर्मचा नमुना.
- ३) असोशिएशनचे सभासद होण्यासाठी लागणाऱ्या फॉर्मचा नमुना.

आदी उपयुक्त नमुने छापीत असतो. संबंधितांनी त्याचा अवश्य फायदा घ्यावा.

## EKSHASHTI CELEBRATION 1947-2008

परेल टेलिकॉम कॉम्प्लेक्समध्ये ८ मार्च रोजी असोशिएशनने जागतिक महिला दिन साजरा केला. यावेळी महिलांची उपस्थिती ५० च्या वर म्हणजे लक्षणीय होती. मिसेस जे. पी. कुलकर्णी, मिसेस कोकाटे, मिसेस पिंपलोडकर, मिसेस सुखटणकर आदि अनेक महिलांनी विशेष परिश्रम घेऊन सभेचे चांगले आयोजन व नेतृत्व केले. या संदर्भात मिसेस सुखटणकर यांनी आयुर्वेद ट्रीटमेंट व रेकी ची स्पिरिच्युअल थेअरी या संदर्भात जे मार्गदर्शन केले ते उपस्थितांना बोधप्रद वाटले.

आपली असोशिएशन महिला दिनाप्रमाणे १७ डिसेंबरला पेन्शनर्स डे सुध्दा साजरा करित असते. आपण सर्वजण पेन्शनर असल्यामुळे पेन्शनर्स डे उचित, रास्त व आवश्यक आहे. या दिवशी उपस्थितांचा चांगला प्रतिसाद लाभत असतो. १७ डिसेंबर २००७ रोजी आम्ही तो साजरा केला होता.

या वर्षभरात आपले काही सहकारी या सुंदर जगाचा निरोप घेऊन अनंतात विलीन झाले आहेत.

- १) श्री. के. डी. वेलणकर, ऑननरी अॅडव्हायझर, सीएचक्यू, पुणे.
- २) श्री. एस. ए. पेडणेकर, एसडीओ (जी.एम.-सीसीआय, हेडक्वार्टर, ३०.५.०८)
- ३) श्री. माधव विचारे, सेक्रेटरी जनरल, एनएफटीई (१२.०६.०८)
- ४) श्री. एम.सी. व्यंकटरामन, सीजीएम एमटीएनएल, मुंबई (१२.१०.०८)

या सर्वांना तसेच अन्य अज्ञात कर्मचाऱ्यांना भावपूर्ण श्रध्दांजली. त्यांच्या कुटुंबियांच्या दुःखात आम्ही सहभागी आहोत. ईश्वर मृतात्म्यांस शांती देवो ही प्रार्थना.

**श्री. एस. जी. पवार**

जनरल सेक्रेटरी, एम.टी.एन.एल.  
पेन्शनर्स वेलफेअर असोशिएशन, मुंबई.

कडकडीत निरजला, अेकादशी आज मला  
दूध प्यावे अर्धाशेर, डिक लाडू मग चार  
बटाट्याची खाल्ली भाजी, आमटी चटणी सोजी  
झाली जीवा घालमेल, उपवासाची खाल्ली भेल  
जीव झाला कासावीस , मग खाल्ले खीसमीस  
नाही कोणी आसपास, रताळ्याचा खाल्ला कीस  
धरला मग थोडा धीर, चार वाट्या प्याले खीर  
जीव झाला थोडा थोडा, खाल्ला मग दहीवडा  
मी बाई साधी सुधी, पिते बासुंदी मधी मधी  
मग केली तडजोड, खाते श्रीखंड थोडं थोडं  
धरा तुम्ही आमीमेळी, सहा फस्त केली केळी  
थोडा वेळ मग थांबे, चार मग खाल्ले आंबे  
खावोनिया घाम आला, बदामाचा शिरा खाल्ला  
कोणी नाही घरी आत, मग खाल्ला फोडणी भात  
करू नका गलबला, दही भात थोडा खाल्ला  
जाती सर्व हळूहळू, मग खाते जरदाळू  
सासू नव्हती आज घरी, खाणे आता खीरपूरी  
इतुक्यात दीर आले, भिऊनिया पाणी प्याले  
पाणी पिता आली झोप, आता माझी चौथी खेप

कडकडीत निरजला, अेकादशी आज मला.

गुरूनाथ गुळवणी

बाबा अहो बाबा मी माझ्या मैत्रीणीकडे जाऊन येते हं. मनु एक तासाने शाळेतून येईन. त्याला खाण्यास करून ठेवले आहे. मी लवकर यायचा प्रयत्न करतेच आहे असे सांगून सूनबाईने घर सोडले. बाबा एकटेच घरात राहिले.

सध्या सूनबाईच्या वागण्यात काही तरी बदल झाल्याचे बाबांना जाणवले व ते विचार करू लागले. बाबांना पूर्वीच्या घटका आठवू लागल्या. आपली सूनबाई आपल्याशी कशी तिरसटासारखी वागत होती आणि आता तिचे वागणे कसे बदलले आहे बरे ! बाबा भूतकाळात हरवून गेले व त्यांना पंधरा वर्षापूर्वीचा काळ चित्रपटासारखा समोर दिसू लागला. त्यांचा मुलगा सुहासचा विवाह झाला होता. सूनबाई मध्यम वर्गियाच्या घरात वाढलेली पण आधुनिक विचारांची होती. सुहासला ती पसंत पडली व विवाह झाला. त्या विवाहाबद्दल बाबा तेवढे समाधानी नव्हते त्यांच्या अपेक्षेप्रमाणे हुंडा, मानपान या बद्दल थोडे नाराज होते. बाबांची घरची आर्थिक स्थिती चांगली होती. मुलगा उच्च शिक्षित व चांगल्या पगाराच्या नोकरीवर होता. याच कारणांमूळे बाबांच्या मुलाच्या लग्नाच्या काही अपेक्षा होत्या. त्या न झाल्याने बाबा समाधानी नव्हते. या मुळेच बाबा कधी तरी मधून मधून सूनबाईला टोमणे मारणे, अपमानास्पद बोलणे असे करित असत. सूनबाई नवविचारांची होती. त्यामूळे तिच्याकडूनही तीव्र प्रतिक्रिया होत होत्या. तिची सहनशक्ती मर्यादित होती. सुहासची इकडे वडिल, तिकडे प्रिय पत्नी अशी इकडे आड, तिकडे विहीर अशी परिस्थिती होत होती व त्यामुळे तो वादात पडत नव्हता. सूनबाई घरात रूळली होती व एका मुलाची आई झाली होती.

एकदा अशाच वादात सूनबाईने माझा पाण-उतारा केला व तेव्हां पासून ती तिरसटासारखी वागू लागली. घरातील शांती वारंवार ढळू लागली. सासूबाईचा ही अपमान करू लागली. माझ्या मुलाला खरे तर हे पाहवत नव्हते पण तो कात्रीत सापडला होता. या दडपणामूळे तो वेगळे राहण्याचा विचार करू लागला.

एके दिवशी माझ्या वाचनात जेष्ठ नागरिकांनी वागावे कसे हा लेख वाचनात आला. त्या रात्री मला झोप लागली नाही व त्या लेखावरच मी विचार करू लागलो. खरेच जेष्ठांनी त्या लेखाप्रमाणे वागणूक ठेवली तर काही फरक पडेल का ? माझी द्विधा मनस्थिती झाली पहिले मन हटवादी विचारच बरोबर आहे अशा ठाम मताचे होते व दुसरे मन मला त्या लेखाप्रमाणे वागून बघण्यास काय हरकत आहे याचा आग्रह करित होते. रात्रभर विचाराने असे ठरवले की आपण असा बदल करून पहावा व घरात आनंद नांदेल, शांती राहील तर चांगलेच होईल नाही का ? असे ठरविले सुध्दा आणि मग मला पहाटे पहाटे छान झोप लागली.

दिवस उजाडला रात्री झोपेचे खोबरे झाल्याने चेहऱ्यावर आळस होताच. तसाच उठलो सकाळची आन्हिके उरकली. सासू-सूनबाई काम करता करता मधून मधून गप्पा करित होत्या. माझी आन्हिके संपल्याचे पाहिल्यावर सासूबाईनी सुनेस सांगितले की अग हातातली कामे जरा बाजूला ठेव व ह्यांना चहा करून दे. हे शब्द मी ऐकले व लागलीच सुनबाईस सांगितले की तुझी कामे पुरी कर व नंतर चहा कर मी थांबतो, हे ऐकून त्या दोघी काही विचित्र नजरेने माझ्याकडे पाहू लागल्या. आज बाबांच्या तोंडून असे शब्द पहिल्यांदाच ऐकले पण त्यांनी माझ्या स्वभावाची माहिती असल्याने दुर्लक्ष केले व कामे बाजूला सारून चहा केला. आज मी असे कसे बोललो याचा विचार मनात आला व लागलीच रात्रीचा निर्धार लक्षात आला. जसे जसे दिवस जात होते तसे तसे माझ्या वागण्यात बदल होत होते. प्रत्येकाच्या विचाराचा आदर होऊ लागला व त्यांच्या व माझ्या विचाराने वागू लागलो. दोन एक महिने गेल्यावर घरातील सर्वांना माझ्यात बदल झाल्याचे स्पष्ट चिन्ह दिसू लागले. याच बरोबर घरातील वातावरणातही बदल जाणवू लागला. सर्वांच्या चेहऱ्यावर आनंदीपणा दिसू लागला. एवढ्यात एका दूरच्या नातेवाईकाकडे विवाहसमारंभाचे अगत्याचे आमंत्रण आले. मुलगा सुहास म्हणाला बाबा मी तुमच्या दोघांचे रेल्वे रिझर्वेशन करून आणतो म्हणजे प्रवास सुखकर होईल. मी लागलोच म्हणालो की रिझर्वेशन जरूर कर पण तुझे व व सूनबाईचे. या पूढे या घराचा पुढाकार तुम्हीच घ्या. माझ्या या उद्गाराने सुनबाई सहीत सगळेच आश्चर्यचकित झाले व माझ्यात आमूलाग्र बदल झाल्याचे त्यांच्या लक्षात आले. तेव्हा पासून सगळ्यांच्या स्वभावात फरक पडला व मला आदरपूर्वक वागणूक मिळू लागली. माझ्याशी तिरसटपणाने वागणारी सूनबाई पूर्ण बदलली. सुहासची वेगळे होण्याची भाषा बंद झाली. घरात शांतता व आनंद यांचा अनुभव येऊ लागला.

“स्वभावो दुरतिक्रम” असे वचन आहे. पण मी अपवाद ठरलो व स्वभावात परिवर्तन करू शकलो. त्या वाचलेल्या एका लेखाने मी परिवर्तन करू शकलो.

असे वाटते की सगळेच असे परिवर्तन करू शकले तर घराघरात शांती नांदेल, सुख वाढेल, एकमेकांचा आदर केला जाईल. परमेश्वरा सर्वांना अशी सुबुध्दी दे.

**दिनकर या. देशपांडे**

कळवा, ठाणे.

गेले रम्य बालपण  
कर्तव्याचे तरुणपण  
वार्धक्यात आता दिन  
जाती कसे नाही जाण

लाडी गोडी कौतुकाचे  
हट्ट खाऊचे मजेचे  
नव्हते कसल्या चिंतेचे  
आता फक्त आठवायचे

ओझे संसारी वाहत  
भार सारा ढकलत  
भविष्य मुलांचे पाहत  
गेले तारुण्य कर्तव्यात

काळ आता बदलला  
विसरा बाळ श्रावणाला  
कसली पंढरी न काशी करती  
वृध्दाश्रमी होते भरती

प्रपंच्यातील कर्तव्याची  
मिळेल काही भरपाई  
बददली ही नवी पिढी  
होत राहिल का उतराई

**मोहन राजवाडे**

मुलुंड शाखा.

निमंत्रितांच्या पदधुळीने आज सदन भूषले ।  
गुरुगृहाला जाण्यासाठी बटू आज सजले ॥  
नव्या मनोहर आकांक्षाचे विश्व आज प्रकटले ।  
गुरुगृहाला जाण्यासाठी रामकृष्ण सजले ॥  
यज्ञोपविते शोभून दिसती कुमार ते सानुले ।  
नवीन ध्येयाचे हो त्यांना नेत्र आज लाभले ॥  
गहिवरले हो मातापिताही वात्सल्याने मनी ।  
होतील आता दिग्विजयीही बाळे त्यांची गुणी ॥  
अजाणतेचे हुडपणाचे जिणे आता सरले ।  
विषाल मंदीर सरस्वतीचे आज पुढे ठाकले ॥  
तरुन जाणे अथांग तुम्हा ज्ञानाचा सागर ।  
बाळध्रुवाची उरी जागवा तपस्विता प्रखर ॥  
ब्रम्हचर्य हे तुम्हा लाभले विद्याप्राप्ती साठी ।  
गृहस्थ धर्माचा हा पाया यशोसाधने साठी ॥  
आप्तजनांच्या अपुऱ्या आशा तुम्हां मधे गुंतल्या ।  
साकारुद्या स्वप्ने त्यांची वैभव आणुनी कुळा ॥  
तुम्हीच आता डोळे होणे अंध नी दुबळ्यांचे ।  
दिव्य दृष्टी द्या, भक्तदूत व्हा नवहित बालांचे ॥  
हर्षाचा हा बघूनी सोहळा डोळे पाणावती ।  
आशिर्वचने असंख्यात मग त्यातुनी ओघळती ॥

**गुरुनाथ गुळवणी**

कळवा

आचार विचार ही घराची आखणी आहे. प्रेम हा घराचा पाया आहे. थोर माणसे घराच्या भिंती आहेत. सुख हे घराचे छत आहे. जिव्हाळा हा घराचा कळस आहे. माणुसकी ही घराची तिजोरी आहे. गोड शब्द हे घरातील धन-दौलत आहे. शांतता ही घरातील लक्ष्मी आहे. आत्मविश्वास घरातील देवस्थान आहे. दुजाभाव विसरणे ही घरातील तेजस्वी समई आहे.

पैसा हा घराचा पाहुणा आहे. गर्विष्ठपणा हा घराचा वैरी आहे. नम्रता ही घराची प्राण-प्रतिष्ठा आहे. व्यवस्था ही घराची शोभा आहे. समाधान हे घराचे सुख आहे. सदाचार हा घराचा सुगंध आहे. चारित्र्यसंपन्नता ही घराची किर्ती आहे. अशा घरातच ईश्वराची जागृत मूर्ती आहे.

वरील विचार आज घरोघरी पोचवण्याची आवश्यकता आहे. याच्याशी आपण माझ्याशी सहमत व्हाल अशी मला खात्री वाटते म्हणून हे विचारधन शब्दांकित केले आहे. याचा जरूर विचार व्हावा ही विनंती कळावे.

आपला स्नेहांकित,  
(अ. खा. पळनिटकर)

संघटनेची एकषष्ठी आली पहा कपिलाषष्ठी ।  
सहावर एक इतरांसाठी, एकवर सहा आपणांसाठी ।  
सोळावं वरीस धोक्याच पण युनीयनसाठी मोक्याच ।  
ठाण्यांत जमले वृद्ध युवा, म्हणती हम तो अभीजवाँ ।  
समजू नका आम्हा भंगार, आम्ही आहो दहकते अंगार  
भल्यास देऊ लंगोटी, पण नाठाळांसाठी काठी  
आम्ही सगळे बाणेदार, तरुण पिढीचे ठाणेदार  
शरिरांची जरी सरलीशक्ती, तरी कणोकणी भरली युक्ती  
जाऊ नका आमच्या वाटे, आम्ही युक्तीने काढू काटे  
विचारधन आमचेपाशी, हीच आमुची मथुरा काशी  
तया वापरू मुक्तपणे मग आम्हा काहीच न उणे  
झाली तशी केली सेवा, आतातरी मानाने जगू देना  
श्वास जोवरी देहात, शुभ चिंतन करू दिनरात  
रडत जन्मलो, हासून जगलो  
हासत हासत जाऊ  
आणि  
आमच्यासाठी रडतील सारे, ते तर नभांतूनी पाहू

अहो आम्ही पेन्शनर आम्ही सरकारची लेकरं  
सरकार रामा सारखे वागेले आम्ही भक्ति करू  
आमची शक्ति युक्ति चांगल्या कामाला वापरू  
सरकार झाले रावण तर आम्ही होऊ वानरं ॥१॥  
नको आम्हाला जास्तीचा पैसा पोटा पूरते हवे  
दुखलं खुपलं तर आम्हाला उपचार चांगले हवे  
स्वाभीमानाने जगुद्या मायबाप नकाच दुखवू बरं ॥२॥  
महागाई वाढते जाऊन बसते उंच डोंगरावर  
तिथून वेडावते आम्हाला कसे याल तुम्ही वरं  
एकतेच्या घोरपडी लावू आम्ही तानाजी शेलार ॥३॥  
कोणा पुढती हात पसरण्या आम्हास लावू नका  
वृद्ध जनांचे शिव्याशाप तुम्ही कोणी घेऊ नका  
हेच सांगणे आमचे सगळ्या जनास वरचे वर ॥४॥  
पैसा प्यारा आहे जगती जवळचा रिश्तेदार  
नसेल पैसा बाकी सगळी नाती मग बेकार  
पैशा साठी आम्ही जगतो होऊ नये बेजार ॥५॥  
हत्ती एवढे आयुष्य गेले शपटी एवढे उरले  
आमच्या पुढती कर्तव्याचे पहाड तरी ते उरले  
लढाई आपुली सरणार नाही श्वास असे तोवर ॥६॥  
थोडा विजय मिळाला म्हणूनी हुरळून जाऊ नका  
शस्त्रे खाली ठेऊन तुम्ही अर्जुन होऊ नका  
उपदेश द्याया भगवान आता खाली नाही येणार ॥७॥  
आपण अर्जुन संघ आपुला आहे भगवान  
एकजुटीने ऐकू त्याचे करू नये अनुमान  
विजयी होऊ आपण येऊद्या कुठले हि सरकार ॥८॥  
अहो आम्ही पेन्शनर आम्ही सरकारची लेकरं

दि. २९ सप्टेंबर २००८

यु. पी. कुलकर्णी

भाई कोतवाल रोड, चोपडा - ४२५ १०७.

सुमारे पंचवीस वर्षापूर्वीची ही एक न विसरण्याजोगी आठवण. त्यावेळी मी मुंबई येथील डाक महाधिकांचे (पीएमजी) कार्यालयात तक्रार निवारण कक्षात चौकशी अधिकारी म्हणून काम पहात होतो. ह्या कार्यालयाकडे राज्यभरातून तक्रारी येत असत. तसेच वर्तमानपत्रामध्ये आलेल्या तक्रारींची कात्रणे कापून त्यावरही कार्यवाही केली जात असे. त्यांतील काही निवडक तक्रारी चौकशी करण्यासाठी अधिकाऱ्यांकडे सोपविल्या जात असत.

अशीच एक तक्रार पुण्याच्या दैनिक सकाळ मध्ये छापून आली होती. त्यांत असे म्हटले होते की पुणे जिल्ह्यातील तळेगांव दाभाडे येथील पोष्टात पुरेशी कार्डे, पाकीटे, तिकीटे नसतात. पोस्टल ऑर्डर्स पाहिजे तेव्हा उपलब्ध नसतात. तसेच दुपारच्या सत्रात पोस्ट ऑफिस ठीक एक वाजता उघडले जात नाही वगैरे वगैरे. ही तक्रार समक्ष चौकशीसाठी माझ्याकडे सुपुर्द करण्यात आली.

तक्रारीमध्ये उल्लेख केलेल्या बाबींबाबत चौकशी करण्यासाठी मी तळेगांवला समक्ष भेट दिली. मी दुपारी १२.४५ च्या सुमारास तळेगांव पोस्ट ऑफीसच्या बाहेर येऊन थांबलो. जवळजवळ दीड वाजला, पोस्ट ऑफीस उघडण्याचे चिन्ह दिसेना. तेवढ्यात एक सदगृहस्थ पोस्ट ऑफीसपाशी आले. त्यांनी दाराची कडी वाजवली व म्हणाले, “अहो मास्तर दीड वाजून गेला, अजून ऑफीस कसे उघडले नाही ?” त्यानंतर डोळे चोळत चोळत मास्तरांनी पोस्ट ऑफीस उघडले. सदरहू पोस्ट ऑफीसमध्ये आलेली व्यक्ती वर्णाने तांबूस गोरी, डोळे घारे, छान राखलेली हनुवटीवरील पांढरीशुभ्र दाढी, अंगात पांढरा शुभ्र मलमलचा अर्ध्या बाह्याचा कोपरीवजा सदरा व गळ्यात बारीक रूद्राक्षमण्यांची माळ अशी कोणाचीही छाप पडेल अशीच होती. मी पोस्टमास्तरांना माझी ओळख करून दिली तेव्हा ते चपापले. नंतर त्या सदगृहस्थांना मी कशासाठी आलो आहे ते सांगितले. त्यांच्याकडे चौकशीसाठी आल्यास ते घरी भेटतील काय म्हणून त्यांना विचारले. त्यांनी “मी घरीच असतो, जरूर या” म्हणून सांगितले. मी त्यांचे नाव विचारता त्यांनी त्यांचा परिचय “मी गो. नी. दांडेकर” म्हणून करून दिला. मला त्यांच्या भेटीने आश्चर्य वाटले व मनस्वी आनंदही झाला. मराठी साहित्य जगतातील एका प्रतिथयश साहित्यकाशी माझा योगायोगाने अशाप्रकारे परिचय घडून आला होता. पोस्टातील त्यांचे व्यवहार पूर्ण करून ते घरी गेले. जातांना त्यांनी मला त्यांचे घरी येण्याबाबत आवर्जून सांगितले.

मी नंतर पोस्टात प्रवेश केला. तक्रारीमध्ये दिलेल्या बाबींची शहानिशा केली. संबंधित रेकॉर्ड तपासले, पोस्टमास्तरांचा लेखी जबाब नोंदविला व चौकशी पूर्ण करून श्री. गो. नी. दांडेकर ह्यांचे घरी गेलो.

जुन्या जागेतील त्यांची राहती जागा पहिल्या मजल्यावर होती. एक चिंचोळा जिना चढून गेल्यावर जमीन सारवलेली प्रथम स्वयंपाकघर व रस्त्याच्या बाजूकडे छोटी बैठकीची खोली होती. ह्या खोलीमध्ये भारतीय पध्दतीची बैठक घातलेली होती. ते व त्यांच्या सौभाग्यवती असे दोघेच ऋषीतुल्य आश्रम वाटावा अशा त्या जागेत राहत होते. प्रथम त्यांना पोस्टाबाबत आलेल्या तक्रारीबाबत विचारणा केली असता त्यांनी त्यात बरेचशे तथ्य असल्याचे सांगितले. परंतु पोस्टमास्तर स्वभावाने गरीब असून काही त्रुटी आढळून आल्या असल्यास त्यांचे विरुद्ध गंभीर स्वरूपाची कारवाई करू नये म्हणून सुचविले.

ह्यानंतर आमच्या गप्पा इतर विषयांकडे वळल्या. टपाल खात्यातर्फे रायगड किल्ल्यावर श्री शिवाजी महाराजांच्या त्रिशत्सांवत्सरिक महोत्सवाप्रसंगी खात्याने त्यांना समारंभपूर्वक दिलेला खास तिकीटांचा अल्बम त्यांनी दाखविला. त्यांच्या देवघरातील छ. शिवाजी महाराजांच्या काळातील लींग व शाळीग्राम त्यांनी दाखविले. त्यांनी संत गाडगे महाराजांच्या जीवनावर नवीन कादंबरीचे लिखाण सुरू केले होते ते दाखविले. लिखाणासाठी ते हिरव्या शाईचा वापर आवर्जून करीत हे त्यांचे वैशिष्ट्य दिसून आले. आणखीही बऱ्याच शिवकालीन संग्राह्य वस्तू त्यांनी दाखविल्या. त्यानंतर त्यांच्या कुणा एकाची भ्रमणगाथा, दास डोंगरी राहतो, पवनाकाठचा धोंडी इ. कादंबऱ्यावर गप्पा झाल्या. त्यांची श्री. बाबासाहेब पुरंदरे ह्यांचेशी असलेली गाढमैत्री तसेच मंगेशकर भावंडांशी असलेला त्यांचा दृढपरिचय इ. विषयांवर गप्पा करता करता दीड-दोन तास कसे गेले समजले नाही.

ते उभयतां चहा-कॉफी घेणारे नव्हते. त्यांनी मला कोकम सरबत घेण्याचा आग्रह केला. नंतर मी नमस्कार करून त्यांचा भावपूर्ण निरोप घेतला. ह्या निमित्ताने एका शिवप्रेमी, दुर्गप्रेमी मराठी साहित्यिकाशी झालेला परिचय मी माझ्या आठवणीत जपून ठेवला आहे.

**पी. पी. देशपांडे**

(सेवानिवृत्त प्र. डाक अधिकक्षक)

सेक्टर-१८, प्लॉट ५०१, गंगानगर, प्राधिकरण, पुणे - ४११ ०४४.



॥ श्रीराम ॥

जीवन म्हणजे संघर्ष, पण तो आदर्श असावा. कोणत्याही स्वार्थ बुद्धिने प्रेरीत, दुसऱ्याचे अहित करण्यासाठी नसावा. आपल्या गुणांचा दुसऱ्यासाठी उपयोग होईल असे पाहिले तर ते आनंदाचे क्षण म्हणजेच जीवन असे वाटले पाहिजे.

जीवनातील विविध टप्पे म्हणजे, बाल्यावस्थेतील मुग्धजीवन, मग तारुण्यावस्थेतील आनंदीजीवन, जेव्हा उपभोग घेतले जातात, त्यापूढे वय वाढले की तटस्थ जीवन, तत्पश्चात प्रौढपणी अलिप्त जीवन आणि वृद्धपणी वैराग्य जीवन, त्यापुढील अवस्था संन्यस्त जीवन व अंतकाली असते ते कृतार्थ जीवन.

जीवन आनंदात व्यतीत करा असे, संत नेहमी सांगतात. संसार करता करता परमार्थ गाठा, त्यासाठी हाताने काम करा, मुखाने नाम घ्या. त्याने मोक्षार्थ जाऊ शकाल. आपले जीवन सार्थकी लागावे असे सहजपणे कोणालाही वाटते. पाऊस पडून एखाद्या खडड्यात पाणी साठून डबके होते, त्या डबक्याला “आपण कोणाच्या उपयोगाचे नाही ” ही खंत असते पण एक लुत भरलेले कुत्रे खुरडत खुरडत येऊन आपली अंतकाळची तहान त्या डबक्यातील पाणी पिऊन भागवते, तेव्हा त्या डबक्याला आपले जीवन कृतार्थ झाले असे वाटते नंतर क्षणभर उन्हांत चमकून, जसे काही तपाचे सार्थक झाले असे समजून सुकून जाते.

रानात एक ओबड धोबड काळापाषाण पडलेला, त्या जवळ झाडावर एक सुंदरशी वेल चढलेली. त्या वेलीला सुवासिक रंगीबेरंगी नाजूक फुले लागलेली. त्या फुलांना वाटते, “हा पाषाण अगदी कुरूप आहे, आम्हीच सुंदर” - पण एक पाथरवट फिरत-फिरत त्या रानात येतो, त्याला तो पाषाण भावतो. टाकीचे घाव त्या पाषाणाला सहन करावे लागतात पण त्याचे सुंदर, मनमोहक देवाच्या मूर्तिरूपांतर होते, सर्व हात जोडतात. पाथरवटाचे लक्ष, सहज त्या फुलांकडे जाते. तो ती फुले तोडून त्या मूर्तिच्या चरणी वहातो, फुलांना त्या काळ्या पाषाणांचे महत्व कळते, मोठ्या मनाने फुलेही त्याचे ते महत्व स्वीकारतात व नंतर त्यांचे निर्माल्य होते, असे हे जीवन.

जीवन चांगलेपणाने जगता यावे, राष्ट्रासाठी आपल्या अपत्यांनी काम करावे, समाजाचे ऋण चुकवावे, यासाठी पूर्वी, लहानपणीच मुलांना गुरुगृही पाठवून, संस्कारमय शिक्षण देण्याची आपली परंपरा होती, त्यासाठी नंतर ते सुशिक्षित, सुसंस्कारीत विद्यार्थीच गुरुदक्षिणा देत. यासाठी अगस्ती-ऋषींचा आश्रम श्रेष्ठ होता. तेथे ज्ञानदान व संस्कारदान हे त्यांचे व्रत होते. शिष्यांना आध्यात्मिक व नैतिक जीवन देत. शिष्याला घडवत असत. अणुपासून परमाणुपर्यंत सूक्ष्म तत्वाचे ज्ञान देऊन त्याला बुद्धीच्या अंतरंगापर्यंत घेऊन जात. अगस्ती असे मानत की, शिष्याला मानव जातीचे प्रतीक समजून घडवले पाहिजे. तो बिघडला तर अवघी मानवजात बिघडेल. अभ्यासाकडे उपासना म्हणून ते बघत व तीच दृष्टी शिष्याला देत. त्यामुळे समाज निकोप राही. गुरु-शिष्य परस्परकडे पवित्र भावनेने पहात, शिष्य त्यामुळे एक सुशील नागरीक बनून भावीराष्ट्राची धुरा आपल्या खांद्यावर पेलण्यास समर्थ ठरत. राजसत्ता अन्नवस्त्र याची व्यवस्था करते, पण अगस्ती ऋषी ब्रह्मसत्ता, तेज, ज्ञान व प्रेम याची व्यवस्था करत व ती चिरस्थायी ठेवण्याचा प्रयत्न करत. शिष्याचे जीवन उज्ज्वल करत.

जीवन घडविण्याचा, अगस्ती ऋषींच्या व्रताचा वसा, बहुतांशाने स्त्रीकडेच आला असावा. स्त्री कधी माता असते, कधी पत्नी, कधी कन्या तर कधी स्नुषा असते. स्त्रीची ही रूपे वेगवेगळी. मुलांना घडवून, सत्यासाठी वडीलांशी सामना करण्यास पाठविणारी ‘सीता’ असते, तर राष्ट्ररक्षणासाठी कठोर होऊन मुलांत क्षात्रतेज जागवणारी जिजाऊ असते. विषाच्या पेल्यातही कृष्ण पाहणारी भक्तिमय ‘मीरा’ असते, तर कधी वात्सल्यरूपी ‘हीरकणी’ असते तर कधी स्वत्वासाठी रणरागीणी होणारी ‘राणी लक्ष्मीबाई’ असते. असुयेचा मुखभंग करणारी ‘महायोगिनी अनसूया’ असते. तर राक्षस निर्दलिनासाठी साक्षात ‘महिषासुरमर्दिनी’ असते. इतकी सर्व रूपे घेऊन ही अंततः लीन होऊन पाय चेंपणारी पतिपरायण ‘लक्ष्मी’ ही असते.

“जीवन कसे जगावे ” हे सांगणाऱ्या व त्याप्रमाणेच जीवन जगणाऱ्या अगस्तीऋषींना व विविध स्त्री रूपांतील त्या आदिशक्तिला शतशः प्रणाम.

सादरकर्ती - सौ. जयश्री विजय पराडकर

बदलापूर.

निवृत्त झाल्यावर वाचन वाढले व कैलास सरोवराचे वृत्त वाचनात आले व माझ्या मनाने ही यात्रा करण्याची अगम्य उचल खाल्ली. चौकशी करतांना मुलुंडला श्री. ठाकूर यांची "इंडो नेपाळ हॉलीडे" ही कंपनी चांगली आहे. ते गृहस्थ यातील अग्रगण्य आहेत अशी माहिती मिळाली व त्यांना भेटलो व घरी आलो. "मनी वसे ते स्वप्नी दिसे" अशी म्हण आहे. दुसऱ्या दिवशी पहाटे मला स्वप्नात कैलास पर्वताचे दर्शन झाले व मन आनंदीत झाले व सर्व पैसे भरले.

मी कैलास पर्वताला जाण्याचे नक्की केले. मुलांनी भरपूर थंडी व कमी ऑक्सीजन म्हणून विरोध केला पण "देह जाओ अथवा राहो पांडुरंगी दृढभावो" मी जाणारच म्हणून सांगितले. माझ्या मुलाने राजुने कंपनीला प्रतिज्ञापत्र सादर केले. प्रतिज्ञापत्रात जीवाचे काही बरे वार्ड झाल्यास आम्ही कंपनीकडे काही क्लेम करणार नाही असे लिहून दिले. मरण जरी काही कारणाने आले तरी क्लेम करणार नाही. व ११ जुलैला काठमांडूला विमानाने पोहचलो. १२ जुलैला 'माऊंट फ्लाईटला' गेलो. १६ लोकांची सोय असलेले ते एक छोटे विमान होते. प्रवास सुरू झाल्यावर हिमालयाचे अप्रतिम दर्शन झाले. सर्वात उंचुंग व अप्रतिम दृष्य दिसले. ते गौरीशंकर (माऊंट एव्हरेस्ट) चे अगदी जवळून दर्शन हा जीवनातील परमोच्च दैवदुर्लभ योग होता. सूर्यकिरणांनी चमचमणारा गौरीशंकर पाहून मन अत्यंत आनंदीत झाले. निसर्गाच्या अनुपम किमयेची जादू आजही डोळ्यास जशीच्या तशी आहे व त्याचा आनंद अवर्णनीय आहे.

दिनांक १४ ला सकाळी पहिला मुक्काम 'नामत्सम' च्या दिशेने निघालो. बसने कोदारी या गावी पोहचण्यास तीन तास लागले. एका बाजूला दरी, कोसानदी व दुसऱ्या बाजूला उंच उंच पहाड. बस ड्रायव्हरला बरीच कसरत करावी लागत होती. वाटेत हॉटेल मध्ये थांबलो. तेथे एजंटकडून रूपयाचे 'युआन' करून घेतले. कोदारीला पासपोर्ट तपासणीचा त्रास झाला नाही. येथून जातांना नेपाळी तिबेट बॉर्डरचा फ्रेंडशीप ब्रीज पार करून जावे लागते. येथे डाव्या बाजूला प्रचंड उंच डोंगर आहेत. त्यावरून धबधब्यासारखे प्रचंड वेगाने पाणी पडत होते. थोडे अंतर चालून गेल्यानंतर तेथे टोयाटो जिप्स उभ्या होत्या, तेथे पोहचलो ह्या जीपला 'लॅंडक्रुझर' म्हणतात. यामध्ये चार माणसे व ड्रायव्हर अशी व्यवस्था असते. सामान ठेवण्यास मागे जागा असते. आमच्या लॅंडक्रुझर मध्ये आम्ही तीन सुटी मानसे व ट्रॅव्हल कंपनीचा माणूस अशी चार माणसे होती. लॅंडक्रुझरने काही अंतर पार केले त्यानंतर 'झांगमू' गांव लागले. तेथे पुन्हा व्हिसा तपासणी झाली. येथील पर्वतराजी विलक्षण आहे. दोन पर्वतराजी मधील दृष्य विलोभनीय, मनाला भुरळ घालणारे होते. येथे डाव्या बाजूला नायलम नदी व छोटे मोठे धबधबे लक्ष वेधून घेत होते. जीपने प्रवास करून ६ वाजता नायलमला पोहचलो. तेथे रात्री ८ वाजेपर्यंत उजेड असतो. नायलम हे छोटे गांव आहे. हा पहिला टप्पा आहे. आम्ही १२,५०० फुट उंचीवर पोहचलो होतो. नायलमला एक दिवस मुक्काम असतो. Acclimation उंचीवर राहण्याची शरीराला सवय व्हावी म्हणून हा मुक्काम असतो. दुसरे दिवशी सकाळी 'नायलम ते सागा' हा प्रवास सुरू झाला. अंतर २५० कि.मी. येथून पर्वतांची शिशापांग रांग चालू होते. रस्ते अतिशय खराब दुपारी प्रखर उन् असते व अतिशय गरम होते. गॉगलशिवाय बाहेर पाहणे अशक्य. येथे ब्रम्हपुत्रेचे दर्शन होते. येथे ब्रम्हपुत्रा नदी अगदीच संथ आहे. सागाला जातांना ही नदी तराफ्याच्या साह्याने ओलांडावी लागते. तराफे लोखंडी साखळ्याच्या सहाय्याने ओढले जातात. सागाला सायंकाळी ६ ला पोहचलो. सागाची उंची १४,००० फुट आहे.

दुसरे दिवशी सागाते परमांग २२५ कि.मी. प्रवास अत्यंत उष्ण वातावरणात व प्रचंड धुळीने माखलेल्या अवस्थेत झाला. उंची १५,००० फुट पुढचा प्रवास मानस सरोवराकडे होता. अंतर २४५ कि.मी. उंची १५,४०० फुट हा प्रवास खडतरच. पण मानस सरोवरला पोहायचे असल्याने त्या ओढीमुळे प्रवास मानसिक सुखाचा वाटला. मानस सरोवरला दुपारी ४ वाजता पोचलो. पोचल्यानंतर मानस सरोवरात बुडी मारून स्नान केले. उन्हामुळे स्नान सुखाचे झाले. हे पहिले मानस सरोवर स्नान, पहिले मानस सरोवर दर्शन विलोभनीय व आनंददायी होते. मानस सरोवर आकाशाच्या निळ्या रंगाने उजळलेले दिसते. ते नीलमण्याप्रमाणे चमकत होते. मानस सरोवर हे चारही बाजूंनी पर्वत शिखरांनी वेढलेले आहे. या जलाशयाचा रंग 'जादुई' असल्यासारखा वाटत होता. निळारंग कधी निळाभोर, कधी मोरपंखी, कधी पाचूसारखा तर कधी गडद निळा. हा निळारंग माणसाला वेडे करत होता. सरोवराच्या काठावर तर तऱ्हेतऱ्हेचे रंगीत खडे विखुरले होते. किती वेचू नी किती नको असे झाले होते. माझ्या वाचनात आलेले काव्य मी येथे लिहीत आहे.

## EKSHASHTI CELEBRATION 1947-2008

मनी मानसी जे 'मानस' होते, नील मण्यागत जल निर्मळ त्याचे ।  
पाहून रूप ते स्वर्गीय मनोहर, भान हरपुनी मन झाले निर्भर ॥१॥  
निळ्या नभाचे प्रतिबिंब लेऊनी, अवतरले भूवरी जणू इंद्रलोकीचे अंतर ।  
'स्वप्न' बनुनी 'सत्य' अवतरे, मुर्तिमंत सौंदर्य जणू अथांग सागर ॥२॥

मानस सरोवराच्या काठीच्या तंबूमध्ये आमची राहण्याची सोय केली होती. मानस सरोवराच्या काठी वास्तव्य केल्यावर सोनियाचा दिवस अजि अमृते पाहिला । नाम आठविता रूपी प्रगट पै झाला ।।अशी श्री संत ज्ञानेश्वर महाराजांनी वर्णन केल्याप्रमाणे मनाची अवस्था झाली. मानस सरोवराची इतक्या उंचीवरील निसर्गदत्त जलसंपत्ती पाहून मन मोहून गेले. सरोवराची लांबी, रुंदी, खोली या पेक्षा सरोवराचा अथांगपणा वेगळाच आहे. वाड वडीलांची पुण्याई कामाला आली व सरोवरा शेजारी मुक्काम झाला. रात्री मध्येच थंडीने जाग आली बाहेर पडून चांदण्यात सरोवराचे दर्शन घेतले व धन्य झालो. मानस सरोवरातून चार नद्या उगम पावतात.

मानस सरोवरापासून १० किलोमीटर अंतरावर 'दारचेन' (दर्शन) कैलासचा बेस कॅम्प आहे. येथून परिक्रमा सुरू होते. परिक्रमा न करणारे येथे तीन दिवस मुक्काम करतात. आम्ही संध्याकाळी दारचेनला पोचलो. दारचेन येथून हवामान उत्तम असल्यास कैलासदर्शन उत्तम होते. सर्व ट्रीपमध्ये आम्हाला हवामान उत्तम लाभले ही 'कैलासकृपाच' म्हणूया. दुसरे दिवशी आम्ही सर्व पाच कि.मी. चालत जाऊन टेकडीवर 'अष्टपद दर्शन' घेतले. येथून कैलास दर्शन अगदी जवळून होते.

आम्ही सर्व १७,००० फूटावरून १९,५०० फूटावर पोचलो. हवेत ऑक्सीजन कमी असल्याने सर्वांना थोडा थोडा दम लागला होता. आम्ही या यात्रेतील सर्वोच्च ठिकाणी पोचलो होतो, याला डोलमादेवी म्हणतात. देवी म्हणजे विशिष्ट शीला. या शीलेच्या बाजूला चार पाच लहान शीला आहेत. डोलमादेवी ते लहान शीला असा तंबू तयार करून रंगीबेरंगी पताका लटकविलेल्या असतात. तिबेटी लोक नवस म्हणून अशा पताका बांधतात. मी तेथे पंधरा मिनीटे होतो. अतिशय थंडी व कमी ऑक्सीजन. तेथे आम्ही स्फटीक लिंगाची पूजा करून प्रसाद म्हणून ड्रयफ्रुट बरोबर घेऊन उताराला लागलो.

शरीर व मन शुन्यात गेले होते. उतार फारच कठीण व धोकादायक आहे. तो थोडा घोड्याने व थोडा चालत पार केला. एक किलोमीटर प्रवास केल्यावर आमच्या उजव्या बाजूला खाली कुंड दिसले. हेच ते प्रसिद्ध 'गौरीकुंड' या कुंडात प्रत्यक्ष पार्वती स्नान करते असे मानतात. ही यात्रेकरूंची भावना. गौरीकुंड ल्हासछुकीर या नदीच्या काठावर आहे. मी घोड्यावरून जुटूलफुकला पोचलो. दुसरा खडतर दिवस पूर्ण झाला. रात्री तंबूत मुक्काम केला.

तिसरे दिवशी जुटूलफुक ते दारचेन अशी १५ कि.मी. घोड्यावरून परीक्रमा पुरी केली. या परिक्रमेस कैलास उजव्या बाजूला असतो. या पवित्रसम सुंदरतम पर्वत शिखरांचे दर्शन झाले. कितीवेळा दर्शन घेतले तरी समाधान होत नव्हते. गेल्या कित्येक वर्षांपासून उराशी बाळगलेल्या स्वप्नांची पूर्तता झाली होती. याची देही, याची डोळा, दैव दुर्लभ दर्शन झाल्यावर जीवनातील परमोच्च आनंद लुटण्याची भावना झाली. मनातील साऱ्या भावना, विकार जणू निर्विकार झाले. दैत, अदैत सगुण-निर्गुण, आकार-निराकार या साऱ्या भावना मनात स्तब्ध झाल्या. परमेश्वराचे साक्षात दर्शन झाल्याने आनंदाश्रुती गर्दी केली. शरीर कंपायमान झाले. ही दृष्टीभेट होण्यासाठी अनंत कष्ट उपसले होते. अनेक संकटांना झेलून, संकटांना पार करून कैलासाची वाट चोखाळली होती. ज्या अनामिक ओढीने आलो ते सर्व मनोरथ पूर्ण झाले होते. तुकोबारायांनी म्हटले आहे तेथे न चाले तांतडी । प्राप्त घडी आल्याविना ।। धन्यतो कैलास पर्वत । धन्य आपले पूर्व सुकृत । धन्य आम्ही दर्शन घेणारे ।

जय कैलाशनाथ ।।

**गुरुनाथ गुळवणी**

कळवा

माझा सर्वात आवडता ग्रंथ म्हणजे गीता. त्यातील अनेक श्लोक माझे आवडते आहेत त्यातील एक म्हणजे सहाव्या अध्यायातील पांचवा श्लोक.

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् । आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥६.५॥

अर्थ अगदी सोपा आहे. आपणच आपला उध्दार करावा. आपल्या आत्म्याला अधोगतीला जाऊ देऊ नये कारण हा जीवात्मा आपणच आपला मित्र आहे. (आणि) आपणच आपला शत्रू आहे. अर्थातच जीवात्म्याचा दुसरा कोणी शत्रू किंवा मित्र नाही. आपल्या धर्माने आपल्या जीवात्म्याचा उध्दार व्हावा म्हणून विशेष अभ्यास केलेला दिसतो. ते करायचे म्हणजे नेमके काय करायला हवे हा प्रश्न पडतो आणि तसे केले नाही तर काय होणार हा दुसरा प्रश्न आपोआप उबा राहतो.

देहात जीवात्मा आहे. म्हणून आपण हवेतसे व्यवहार करतो, हवेतसे वागतो, हवेतसे खातोपितो, राग लोभ, मोह, मदं, मत्सर यांना अहंकाराने सांभाळतो. जीवात्मा हा सर्व वाईट कर्मांची फळे भोगण्यासाठी अधोगतीला जातो. ८४ लक्ष योनीत खितपत पडणाऱ्या या जीवात्म्याची सुटका मनुष्य जन्मातच शक्य आहे.

म्हणून धर्माने धर्मअर्थकाममोक्ष असे चार पुरुषार्थ सांगितले. त्याप्रमाणे आचरण करीत गेल्यास जीवात्म्याचा उध्दार होऊ शकतो. आचार प्रभवो धर्माः असे म्हटले जाते. धर्माप्रमाणे आचरण. पुण्यपर उपकार, पापते परपीडी अशी साधी सोपी व्याख्या संतांनी केली. धर्माप्रमाणे वागल्यास पुण्यसंचयला तोटा पडणारच नाही. अर्थ म्हणजे संपत्ती ही सन्मार्गाने मिळविलेली असावी. अर्थाचा अनर्थ होईल अशी ती नसावी. काम या तिसऱ्या पुरुषार्थामध्ये कामना, वासना, इच्छा याचा विचार केला गेला. काम वासनेचेही नियम ठरलेले आहेत. वाईट वासना, वाईट इच्छा या सुद्धा जीवात्म्याचे उध्दारात अडथळा ठरतात. म्हणून चिंतन हे नेहमी दुसऱ्याचे कल्याणप्रदच असावे.

अशातऱेने धर्मअर्थकाम हे नीट विचाराने आचरले तर जीवात्म्याचा उध्दार होण्यास सहाय्यभूत ठरतात. हे साध्यव्हावे म्हणून सर्वार्थाने भगवंताला शरण जाऊन, साक्ष ठेवून प्रत्येक व्यवहार व्हावा. भगवंताला शरण जायचे म्हणजे त्याचेवर विश्वास हवा, श्रद्धा हवी, प्रेम हवे. परमेश्वराला, (देव कोणताही असो) प्रेमाने आपलासा करता येतो. प्रेमाच्या विरुद्ध शब्द नाही. प्रेम वाढविण्यासाठी भगवंताचे नामःस्मरण भक्तीने केल्यास तो भक्तावर प्रसन्न होतो व त्याचे आत्म्याचे जीवात्म्याचे उध्दारास सहाय्यभूत होतो, गीता म्हणते.

अनन्यचेताः सततं यो माम् स्मरति नित्यशः । तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥८.१४॥

अनन्याश्चिन्तयन्तोमाम् ये जनाः पर्युपास्यते । तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥९.२२॥

प्रेमात स्मरण सतत राहते. भक्तीतील प्रेमात भगवंताची प्राप्ती हे साध्य व भक्ती हे साधन. निरपेक्षप्रेम, नामस्मरणाने साधते. ज्यास्थितीत असू त्या स्थितीत भगवंताचे नाम सतत मुखात असावे. सर्व व्यवहार, कर्ता, भर्ता भगवंत म्हणून त्याचे स्मरण सतत. म्हणून धर्मअर्थकाम साधून जीवात्म्याचा उध्दार हे एकच ध्येय सतत असावे हे सर्व भक्ती, प्रेमाने साधते, तर भक्ती कशी करावी, कशी असावी तर “नारदभक्ती सूत्रात” सांगितल्याप्रमाणे असावी. भगवंत सर्वव्यापी आहे. सर्व साक्षी आहे, तसाच तो निर्गुण निराकार चेतना रूपांत आपल्या शरिरात वास करतो. तो जीवात्माही भगवंतच आहे. त्याचेवर हृदयस्थ परमेश्वरावरील प्रेमभक्ती कशी वाढवायला हवी, तर ती सहा प्रकारांनी वाढविता येते.

१) गुणरहितः- सर्वजग तसाच देहभाव हा सत्वरजतम या गुणांनी भरलेला आहे. रजतम गुणात भक्तीची शक्यता नाही. सत्त्वगुणें भगवद्भक्ती असे समर्थ म्हणाले. पण नारद म्हणतात सत्त्वगुणातील भक्ती चा अहंकार मानवाला चढतो व तो म्हणतो मी इतकी भक्ती केली, तितकी भक्ती केली. हा अहंकार भक्तीची पातळी कमी करतो.

२) कामनारहितः- भगवंताजवळ काही मागावे म्हणून भक्ती नसावी. कामना ठेऊनी भक्ती करणे म्हणजे वाण्याचा व्यापार करणेसारखे आहे असे नारद म्हणतात. भक्तीने आत्मोध्दार एवढाच उद्देश समोर असावा, व्यापार नसावा.

३) प्रतिक्षणवर्धमानम् :- भक्तीप्रेम हे सतत वाढत गेलेले पाहिजे. जसं नदीचं पाणी पाऊस पडल्यावर हळूहळू वाढत जाते. पूर येतो पण वेळाने, तशी भक्तीप्रेम हे एकादमांत पूर्ण होणारी गोष्ट नाही. ती हळूहळू वाढत जाणारी गोष्ट आहे.

४) अविच्छिन्नम् :- भक्त भक्तीत हळूहळू तल्लीन होत जातो. एखादे व्यसन जडावे तसा तसा भक्तीचा भाव व प्रेम दृढहोत जाते. तो भाव ती भक्ती, ते प्रेम भक्तास जरी वाटले, हे तोडावे, छिन्न भिन्न करावे तर तसे तो करू शकत नाही. कारण भक्तीभाव व प्रेम हे निरपेक्ष आहे. प.पू. बाळकृंद्रीकर महाराज म्हणतात, ‘ऐसी प्रेमाचीही जाती । करी लाभावीण प्रीती ॥’

५) सूक्ष्मतरम् :- भक्त सगुणातून निर्गुण भक्तीत तल्लीन होत जातो. भगवंत अणूपेक्षाही सूक्ष्म आणि आकाशाएवढाही आहे. तुकाराम महाराज म्हणाले “अगुणिया ठोकला तुका आकाशा एवढा”. भगवतांचा सूक्ष्म अविष्कार भक्ताचे चित्तात सतत राहत असतो. विस्मृती करू म्हटले तरी शक्य होत नाही. म्हणून सूक्ष्मतर म्हटले आहे.

६) अनुभवस्वरूपम् :- त्या भक्तीचा अनुभव भक्ताचे चित्त सतत घेत असतो. संत म्हणाले ‘अनुभव चित्ता चित्त जाणें.’ जेव्हा अनुभविता-अनुभाव्य-व प्रत्यक्ष अनुभव ही त्रिपुटी जेव्हा नष्ट होते. प्रतीत होत नाही. ते भक्तीचे प्रेम, भाव उचंबळून येतो तो केवळ भक्ताचे चित्तच जाणू शकते. भक्ताप्रमाणे भगवंतही भक्तांवर तितकेच प्रेम करीत असतो. आणि भक्ताची काळजी घेत असतो. हा अनुभव ज्यांचा त्याने घ्यावा व जीवात्म्याची पुनरपिजननम् पनरणि मरणम् या येरझारीतून मुक्तता व्हावी यासाठी हा प्रपंच.

**ह. भ. प. अरविंद विठ्ठल सहस्त्रबुध्दे**

कळवा, ठाणे. फोन : ०२२-२५४०७४७४